

Kari Fasting, Gertrud Pfister
& Sheila Scraton

Kampen mot kjønns- stereotypiene

En komparativ studie av
kvinnelige fotballspillers
oppfattelse av maskulinitet
og femininitet

Artikkelen omfatter intervju av kvinnelige fotballspillere på høyt nivå i England, Norge, Sverige og Tyskland og deres opplevelser av det faktum at de har invadert en mannlig arena. Fokuset er på hvordan dette influerer på deres egen konstruksjon av maskulinitet og femininitet.

Hvordan opplever kvinnelige spillere å være en del av den mannlige fotballverden? Hva betyr det for kvinnelige spillere å utøve en idrett som tradisjonelt har blitt oppfattet som maskulin og som har blitt og delvis blir brukt som symbol på maskulinitet? Hvordan opplever kvinnelige fotballspillere det faktum at de deltar på eller har invadert en mannlige arena. Og sist men ikke minst, hvordan influerer dette på deres egen konstruksjon av maskulinitet og femininitet? Dette er spørsmål vi vil drøfte i denne artikkelen, basert på resultater fra en komparativ studie blant kvinnelige fotballspillere i England, Norge, Sverige og Tyskland.

Idretten har historisk sett vært utviklet av og for menn. Når kvinner fikk adgang til idrettsarenaen, var det først og fremst til aktiviteter som ble oppfattet som feminine og dermed akseptable, som for eksempel gymnastikk. Det som ble ansett som *skikkelig* idrett dvs. konkurranseidretten var forbeholdt menn. Karakteristika ved denne type idrett var og er at den er meget populær, av nasjonal betydning og assosiert med penger og makt. Et typisk eksempel på en slik idrett er (manns) fotball, som i mange land, særlig i Europa, betraktes som nasjonalidretten. Fotball har derfor vært en viktig arena for produksjon og reproduksjon av maskulinitet, ved at tradisjonell *maskulin* atferd som innbefatter konkurranse, fysisk styrke og aggresjon spilles ut på fotballbanen.

Kvinnefotball ble fra starten av oppfattet som motsetningsfylt. Selv i land som Frankrike og England, hvor kvinner har spilt fotball fra begynnelsen av forrige århundre, forble kvinnefotballen marginal i en periode da mannsfotball vokste og ble til en masseidrett. Det var først på 1970 tallet at kvinner begynte å spille fotball internasjonalt, samtidig som turneringer og serier ble utviklet både på

nasjonalt og internasjonalt nivå (Pfister et al. 1998). I løpet av de siste 30 årene har fotball blitt en av de største og mest populære kvinneidrettene i mange land, slik som for eksempel i Norge, Kanada, Storbritannia, Kina og USA. I følge Hong (2004) har feministisk aktivisme, politiske ambisjoner, støtte fra næringslivet, statlig idrettspolitik og kulturelle endringer bidratt til en "kvinnelig fotball revolusjon" i Nord- og Sør Amerika, Asia, Afrika og Australia. Til tross for dette påpeker de den store forskjellen som eksisterer mellom kvinnefotball og mannsfotball særlig i forhold til lønninger, mediarepresentasjoner og sponsing. Som et eksempel blant flere nevnes at Sue Wen fra China, en av verdens beste kvinnelige fotballspillere tjener £ 2000 pr år, mens gjennomsnittslønnen for en mannlige kinesisk førstedivisjonsspiller er £ 18.000 (Hong 2004:268-269).

Til tross for et markant økende antall kvinnelige fotballspillere, er det mye som tyder på at kvinnefotballen fremdeles er marginalisert. Følgelig kan det stilles spørsmål om kvinnelige fotballspillere fremdeles blir betraktet som *outsidere*, siden kvinnefotballen synes å ha mye lavere status enn mannsfotballen. Det faktum at så mange kvinner spiller fotball, har i seg selv punktert myten om fotball som en mannlige arena.

Det finnes andre studier som har belyst kvinnelige utøveres erfaringer i mannsidretter, slik som for eksempel Theberges studie av kvinnelige ishockeyspillere i Canada (Theberge 2000) og Friis Things studie av ballspill i mannsdominerte idretter i Danmark (Thing 2002). Men vi har liten kunnskap om kvinner innenfor samme idrett i ulike nasjonale kontekster. Prosjektets komparative design gjør det mulig å undersøke om det er likheter og forskjeller i spillernes opplevelser til tross for deres ulike nasjonale kontekster. Et slikt fokus gjør oss i stand

til å identifisere spesifikke idrett og kjønnskulturer som kanskje eksisterer i de ulike land, så vel som de erfaringer som deltakerne har i forhold til å være kvinnelig fotballspiller.

Vi er derfor interessert i, gjennom empirisk forskning å innhente de kvinnelige fotballspillernes egne stemmer, hvor langt kvinner som er aktive på høyt nivå i en mannsidrett som fotball, bevisst konstruerer alternative femininiteter, nedbryter tradisjonelle oppfatninger av femininitet, og/eller forsterker det kulturelle idealet av hva som er akseptabel femininitet. Vi er også interessert i å utforske mulige interne motsigelser og tvetydigheter som disse idrettskvinnene opplever og som de må leve med. I tråd med andre forskere (Obel 1996; Young 1997) vil vi fremheve betydningen av å fa tak i de uttalte oppfatningene fra kvinnene selv.

Teoretisk innfallsvinkel til analysen av intervjuene er sosial konstruksjonistisk teori, slik den er beskrevet av Lorber (1994; 2000) og Connell (2000). I følge Lorber er det inndelingen av mennesker i to ulike kategorier (mann og kvinne) med ulik verdi, som er årsaken til at vi ikke klarer å oppnå likestilling mellom kvinner og menn. I et slikt perspektiv defineres kjønn som:

A process of social construction, a system of social stratification, and an institution that structures every aspect of our lives because of its embeddedness in the family, the workplace and the state as well as in sexuality, language and culture (Lorber 1994:5).

Kjønn blir derfor konstruert og rekonstruert gjennom menneskelig interaksjon og sosial samhandling, hvilket innebærer at vi alltid *gjør kjønn eller utøver kjønn*. Vi presenterer alltid oss selv som enten kvinne eller mann, og demonstrerer ulik

	<p><i>Kari Fasting</i> Professor ved Institutt for Samfunnsfag, Norges Idretts- høgskole. E-mail: kari.fasting@nih.no</p>
	<p><i>Gertrud Pfister</i> Professor ved Institut for Idræt, Køben- havns Universitet. E-mail: gpfister @ifi.ku.dk</p>
	<p><i>Sheila Scraton</i> Professor ved Leeds Metropolitan University, Leisure and Feminist Studies. E-mail: S.J.Scraton @leedsmet.ac.uk</p>

grad av femininiteter og maskuliniteter. Kjønn har alltid et institusjonelt, et individuelt og et interaksjonistisk perspektiv. Relasjonen mellom disse tre perspektivene beskrives som følger:

The social reproduction of gender in individuals reproduces the gendered societal structures; as individuals act out gender norms and expectations in face-to-face interaction, they are constructing gendered systems of dominance and power (Lorber 1994:7)

Kjønn er ikke noe enkelt eller endimensjonalt begrep. På individnivå dannes kjønn av fysiske karakteristika, kjønnsidentitet,

seksuell orientering og slik kjønn kommer til syne i atferd og utseende (Lorber 1994:31). Genetisk kan man være kvinne og samtidig leve lesbisk, være mor, sykesøster og fotballspiller.

I forhold til idrett er Connells oppfatning av kjønn spesielt interessant fordi han legger større vekt på kroppens rolle i de kjønnede prosessene:

Bodies are both objects of social practice and agents in social practicethe practices in which bodies are involved form social structures and personal trajectories which in turn provide the conditions of new practices in which bodies are addressed and involved (Connell 2000:47).

Sosiale prosesser, som for eksempel idrettsdeltakelse vil alltid innbefatte kroppslige aktiviteter som er forbundet med sosiale normer som utsettes for fortolkninger. Gjennom mange eksempler synliggjør Connell hvordan kjønn fungerer som sosial kroppsliggjøring og hvordan biologi og kultur er uadskillig knyttet sammen. Idretten er derfor et sted, eller en scene, hvor kroppslige forskjeller, kjønnsforskjeller og kjønn generelt blir produsert, reproduisert og presentert.

Diskurser om femininiteter og maskuliniteter må forstås i et historisk og kulturelt perspektiv. Postmoderne og poststrukturelle bidragsytere har bidratt positivt ved å vise kjønnes mangfoldighet, tvetydighet og motsetninger, men de synes ofte å avise eller ignorere strukturelle og kulturelle kontekster (se for eksempel Rail 1998). Vårt prosjekt har som mål ikke bare å utforske forskjeller på individnivå, men også kulturelle forskjeller landene i mellom. På linje med Lorber (2000) og andre strukturelle feminister er vi opptatt av å forstå den kulturelle konteksten, så vel som den betydningen idretten har

for det enkelte individ.

Metodologi

Metode for datainnsamling var kvalitativt intervju. Intervjuene, som varte fra 45 minutter til rundt to timer, ble gjennomført etter en intervjuguide som var utarbeidet av forfatterne i fellesskap. Den samme prosedyren ble foretatt med hensyn til kategorisering av den transkriberte teksten. Dette var tidkrevende prosesser, ikke bare fordi arbeidsspråket i gruppen var engelsk, men fordi det viste seg at flere sentrale begreper enten ikke fantes (for eksempel empowerment) eller hadde ulikt meningsinnhold (for eksempel sport) i de språk som intervjuene ble gjennomført på (for nærmere drøfting av disse metodiske problem vises til Fasting et al. 1997). Intervjuene var sentrert rundt seks hovedtema: idrettsbiografi, sosialt nettverk, dagligliv, kroppen, fremtidsplaner og kjønn (maskulinitet/femininitet). Spørsmål rundt disse tema utgjorde den komparative rammen, men intervjuene ble gjennomført på en slik måte at både intervjuer og informant hadde relativt stor frihet i selve gjennomføringen av intervjuet. Resultatene i denne artikkelen er hentet fra den delen av intervjuet hvor samtalen dreide seg om informantens oppfatning og utøvelse av kjønn, definisjon av femininitet og maskulinitet samt disse begrepers relasjon til idrett. I gjennomføringen av intervjuene brukte vi begreper som *feminin* og *maskulin*, *kvinnelig* og *mannlig* samt kvinner og menn. Vi er klar over at bruk av disse begrepene i seg selv kan medvirke til en forsterkning av kjønnsstereotypene og slik sett bekrefte den kjønnede todelingen av mennesker. På den annen side er dette begreper som deltakerne i alle land hadde et forhold til, og det var dette vi var interessert i å utforske. Dette betyr ikke at disse begrepene er uproblematiske, men ved å diskutere dem med kvinnelige fotballspillere

kunne vi få kunnskap om den betydningen disse har for idrettskvinner i deres daglige idrettsliv.

Intervjuene ble tatt opp på bånd og analysert med programmet MAX, et dataprogram utviklet for analyse av kvalitative intervju. Analysen og tolkingen av intervjuene ble gjennomført i tråd med prinsipper for kvalitativ innholdsanalyse (Mayring 1990). Denne metoden tillater en reduksjon og en abstraksjon av teksten, og er tilnærmet lik en kombinasjon av det Kvale (2001:124) betegner meningsfortetting og meningskategorisering som metoder for meningsanalyse av kvalitative intervju.

Analysen er basert på intervju med kvinnelige fotballspillere på høyt nivå. Til sammen representerer disse åtte forskjellige klubber og fire land: 9 kvinner fra to klubber i Sverige, 11 kvinner fra to klubber i Tyskland, 10 kvinner fra to klubber i England og 10 kvinner fra to klubber i Norge, – til sammen 40 spillere. Kriterier for utvelgelse av klubber var at de skulle spille i de øverste divisjonene. Dette gjorde at vi blant de intervjuede også hadde svenske og norske landslagsspillere. I Norge, England og Tyskland foregikk undersøkelsen i Oslo, Leeds og Berlin. Av praktiske grunner ble det valgt ut klubber som enten var hjemmeværende i disse byene eller i deres nærmeste omgivelser. I Sverige kom spillerne fra klubber i to av de største byene. Ved utvelgelse av klubbene prøvde man også, i den grad det var praktisk mulig, å ta hensyn til at de representerte ulike geografiske og sosiale sjikt.

Spillerne var mellom 22 og 35 år. De brukte i gjennomsnitt fra fire til 10 timer per uke til trening, i tillegg til kamper som vanligvis foregikk i weekenden. De fleste av utøverne hadde heltidsarbeid, bortsett fra ca. en tredjedel som var studenter. Fotball i Europa har sine røtter i arbeiderklassen, men er blitt så populær

og utbredt at idretten nå rekrutterer fra alle sosiale lag. Dette finner vi også i vårt utvalg, hvor spillerne fordelte seg jevnt på de tre kategoriene vi benyttet for sosial bakgrunn.

Alle spillerne var hvite. Dette gjenspeiler underrepresentasjonen av etniske minoriteter i kvinnefotball i de land vi studerte. Etniske minoriteters fravær i kvinnefotballen på høyt nivå spesielt i England (hvor mannlige fargede spillere har hatt stor innflytelse både i de beste klubbene og på landslaget), er et eksempel på den diskriminering som fargede idrettskvinner fremdeles opplever i mange land (Scraton et al. 1999).

De fleste av spillerne, bortsett fra de engelske, hadde begynt å spille fotball i veldig ung alder, med fedre, brødre og gutter som viktige sosialiseringssagenter. Selv om de hadde begynt tidlig med fotball, viste det seg at mange også hadde vært aktiv i andre idretter i løpet av oppveksten (Scraton et al. 1999).

Resultater

Analysen av de kvalitative intervjuene der det ble fokusert på informantenes oppfattelse og utøvelse av kjønn, avdekket følgende tema: Innhold i begrepene femininitet og maskulinitet; motstand mot kjønnsstereotypiene; ambivalens; seksualitet; flere kjønnsidentiteter, og endring av kjønn gjennom idretten.

Innhold i begrepene femininitet og maskulinitet

Spillerne i alle fire landene hadde en klar oppfatning av femininitet og maskulinitet som avspeiler generelle samfunnsnormer. Dette betyr at femininitet ble sett på som det motsatte av maskulinitet. Informantene hadde god kjennskap til samfunnets forventninger med hensyn til hva som passer seg for kvinner og menn, både med hensyn til atferd og utseende. Berit fra Norge uttrykte det slik: "Langt

lyst, krøllete hår, sminka, alltid pent tøy, sånn som bruker en time foran speilet hver morran". Femininitet assosieres først og fremst til utseende, klær og hvordan man ser ut, mindre til atferd og personlighet, selv om det også nevnes av noen av spillerne. Spesielt blant svenskene var det flere som mente at feminin var å være god til å kommunisere, litt sjenert, i stand til å gjøre flere ting samtidig, og at det hadde noe å gjøre med emosjoner og følelser.

Maskulinitet blir beskrevet som det motsatte av femininitet: "Med maskulinitet tenker jeg på utseende, litt stor og kraftig og sånn, og måten å bevege seg på" (Kari, Norge). "Jeg synes maskulinitet har noe å gjøre med måten man presenterer seg selv på, måten man går på og kroppspråket..." (Celia, England).

Noen av informantene hadde også synspunkter på hva som karakteriserer en *maskulin* kvinne. Utseende, klær, måten å gå på, samt kort hår nevnes også i denne sammenheng: "...hvis du ser ei som kler seg som en mann og går i frakk, lang frakk og kortklipt hår og aldri sminke og sånt no..." (Berit, Norge). Klær synes å være sentralt i måten maskulinitet blir definert på. Det fremkommer også i Maris (Norge) beskrivelse av det hun kalte *ei guttejente*:

Når jeg sier guttete så, så er ikke det noe negativt egentlig, men dom er det bare. Gjerne kortklipt og, buksa nedpå hofta (ler litt). ... Og dom behøver ikke ha stygge klær, men, ikke feminine, vanlig klær som en gutt kunne ha gått i, og dom er ikke spesielt jålete.

Bortsett fra blant de engelske spillerne, ble det ikke satt likhetstegn mellom homoseksualitet og *guttete eller maskuline* jenter. Dette er delvis i overensstemmelse med en annen engelsk studie, som viser

at fotball og det å være *guttete* ikke ble koblet til seksualitet blant de spillerne som identifiserte seg som heteroseksuelle, mens dette var tilfelle blant dem som definerte seg som lesbiske (Caudwell 2003:382).

Motstand mot stereotypiene

Det faktum at spillerne hadde kjennskap til stereotypiene, betydde nødvendigvis ikke at de aksepterte eller hadde internalisert dem, og/eller at de levde sine liv i overensstemmelse med dem. Bare det å spille en så tradisjonell maskulin idrett som fotball, kan i seg selv betraktes som en form for motstand. Analysen av intervjuene viste også at spillerne tok klar avstand fra den hegemoniske formen for femininitet som er beskrevet i avsnittet ovenfor. "Det eksisterer et kvinnelig idealbilde, men jeg kan ikke identifisere meg med det i det hele tatt" (Karin, Sverige). "Inni meg er jeg en kvinne, men utenpå ser jeg ikke så feminin ut" (Maria, Tyskland). En annen tysk spiller fortalte at hun hatet de sosiale forventningene og rollene som er tillagt kvinner: "Jeg vet at jeg burde være som kvinnene i disse bladene, tynn og sexy, men jeg hater det" (Gudrun, Tyskland).

Blant noen av kvinnene var det motstand mot det å bruke selve begrepene maskulin og feminin. "Jeg synes ikke det er fruktbart å bruke begrepene femininitet og maskulinitet" (Margareta, Sverige). Bakgrunnen for dette var en bevissthet om at disse er sosialt konstruerte, og at det å bruke dem i seg selv kan virke forsterkende på stereotypiene.

Også de engelske spillerne distanserte seg fra bruken av begrepet femininitet. De har opplevd det som mer problematisk enn de andre informantene, pga. deres oppfatning av at feminin var det motsatte av maskulin. De ga klart uttrykk for at de ikke var virkelig feminine, men la umiddelbart til: "men jeg er heller ikke maskulin".

Ambivalens og tvetydighet

Mange av spillerne oppfattet seg selv som feminine, men ofte på en utradisjonell og mangesidig måte. Tvetydighet og ambivalens i forhold til selve begrepet kom klart fram i noen av intervjuene: "Jeg kan ikke beskrive hva det vil si å være ordentlig feminin. Jeg betrakter ikke meg selv som feminin, men jeg oppfatter meg heller ikke som maskulin" (Åsa, Sverige). Gudrun fra Tyskland uttrykte det slik: "Jeg synes at en kvinne bør være feminin – jeg kan ikke forklare dette – personlig synes jeg at jeg ikke er feminin, men inni meg er jeg en kvinne, men jeg liker ikke å se så feminin ut".

Intervjuene, spesielt med de tyske spillerne, viste at både holdning til feminitet og feminin atferd endret seg med alder. I flere av intervjuene kom det fram at de som barn hadde ønsket at de var gutter, og de beskrev sosialiseringssprosessen mot en kvinnelig identitet som vanskelig. "Jeg lekte alltid med guttene og jeg ønsket at jeg var en av dem. Alle disse feminine tingene, de var så kjedelige" (Maria, Tyskland). Noen beskrev også hvordan de hadde kjempet med de sosiale forventningene, og hvordan de til slutt hadde forsonet seg med det faktum at de var kvinne, men ofte en kvinne med en spesiell eller noe uvanlig oppfatning av feminitet:

I dag er jeg glad for at jeg er en kvinne. Jeg følger meg fri til å bestemme over hvordan jeg skal oppføre meg og hva slags klær jeg skal bruke. Noen ganger bruker jeg til og med leppestift (Gertrud fra Tyskland).

Seksualitet

Fordi fotball i de land, som inngikk i undersøkelsen, generelt ble betraktet som en maskulin idrett, opplevde mange av spillerne homofobi, uavhengig av om de var

lesbiske eller heterofile. Homofobi og en sterk sammenheng mellom feminitet og heteroseksualitet kom særlig klart frem i de engelske intervjuene: "Fotballspillere er maskuline og maskulin er det samme som muskulær lesbe" (Diane, England). Vi legger merke til at koblingen ikke-feminin=maskulin=lesbe ikke kommer frem på samme måte i intervjuene fra de øvrige landene. Det kan se ut som om det er en sterkere kobling i de engelske data mellom fotball og antakelser om seksualitet:

Det er mange trangsynte mennesker – de sier at kvinner som er involvert i idrett ikke er feminine.... at man er skapt for å bli gift og få barn. Hvis du er aktiv i idrett, blir man stemplet som homofil, lesbe osv. (Diane, England).

Som vist tidligere har alle spillerne kjennskap til stereotypiene omkring maskulin og feminin, men disse kobles ikke i samme grad som hos de engelske informantene til seksualitet (feminin kvinne = heteroseksuell, maskulin kvinne = homoseksuell). En av de svenske spillerne, for eksempel argumenterte for at lesbiske kvinner ikke behøver å være maskuline. Hun hevdet videre at selv om hun klipper håret kort, og kler seg som en mann, så betyr det ikke at hun er en mann. En annen svensk spiller uttalte at: "hvis du har muskler og er litt maskulin, da blir du sett på som lesbisk, men det er ikke slik i virkeligheten" (Britta, Sverige). En av de engelske spillerne stilte også et spørsmålsteget ved assosiasjonen mellom kjønn (maskulinitet) og en bestemt form for seksualitet (homofili) blant kvinner, når hun uttalte at: "de fleste gutter vil definere en høy blondine med en lekker figur som feminin, men hvem kan vite om ikke blondinen er lesbisk" (Jane, England). Caudwell (2003:382) argu-

menterer i sin studie blant engelske fotballspillere for at man bør anerkjenne en kvinnelig form for idrettsmaskulinitet som overskrider vår nåværende oppfatning av kjønn og seksualitet. Dette er en måte å takle kompleksiteten i, og vanskelighetene med å bruke disse begrepene. Et annet alternativ kan være å snakke om multiple eller flere femininiteter, eller totalt å kvitte seg med dem.

Flere femininiteter

Noen av spillerne ga uttrykk for at de hadde flere femininiteter, som kunne endre seg avhengig av situasjonen, og at dette ikke ble sett på som problematisk. De lekte med andre ord med forskjellige kjønnsuttrykk:

Jeg føler at jenter, de skal liksom ikke ha lov til å konkurrere, det ska ikke være i hodet på dem, eller det er ikke det som skal være viktig da...ja, liksom jenter skal være litt mer sosiale og ta vare på hverandre, men jeg mener at dem kan jo være det samtidig (Else, Norge).

Den samme spilleren mente at gutter og jenter snakker forskjellig språk, og fortalte hvordan hun endret språket sitt avhengig av hvem hun var sammen med. En engelsk utøver uttrykte denne flersidigheten på følgende måte:

Jeg tenker først og fremst på meg selv som en person med en blanding av mykhet (softness) og stål, og jeg synes at dette er kvinnelige, feminine kvaliteter. Kvinner har blitt sosialisert til å bli avhengige av andre, men jeg kan stort sett ordne opp selv – (Susan, England).

Noen av spillerne beskriver seg selv som sterke, trygge og dyktige, kvaliteter som de mener er positive, og som de ikke sy-

nes gjenspeiles tilstrekkelig i stereotypisk femininitet: "Noen jenter er bare mer guttete enn andre, det ville de jo vært selv om de ikke drev med idrett, for å si det sånn. Det er bare sånn det er (Kari, Norge).

Det faktum at enkelte av spillerne, spesielt blant de norske, karakteriserte seg selv som *guttejenter (tomboys)*, synes ikke å lede til noen rollekonflikt mellom det å være guttejente og det å være kvinne og kvinnelig. "Jeg er en kvinne, men ikke så feminin og det er ok" (Ingrid, Norge). Forståelsen av kjønn som en sosial konstruksjon ligger til grunn for en antakelse om at man kan fremstå som feminin ved å forandre utseende. Rosa fra Tyskland gjorde dette ved å endre klesstilen: "Vanligvis bruker jeg jeans, jeans og en skinnjakke, det er meg, men noen ganger elsker jeg å sjokkere folk ved å pynte meg, til og med ta på meg høyhælte sko, det er kjempegøy".

Brit fra Norge gjorde det samme, men ved å endre den sosiale situasjonen hun var i:

Mange av de som spiller fotball er veldig maskuline, så når jeg er sammen med dem kan jeg føle meg veldig feminin. Men hvis jeg er hjemme sammen med venninner som ikke driver med idrett, eller som driver med aerobics for å få stramme og faste lår, da er det litt mer vanskelig å ha denne følelsen av å være feminin (Brit, Norge).

Som dette og de ovenfornevnte sitater viser, tilsier utøvernes oppfatning av seg selv, at kjønn er i forandring, at de selv kan endre det avhengig av hva slags situasjon de er i og hvem de er sammen med.

En endring av kjønn gjennom idretten

Innbakt i noen av intervjuene var en antydning om utvikling av nye kvinnelige

kroppsidealer. Maria fra Tyskland sa det på følgende måte: "En kvinne som konkurrerer i idrett vil aldri se ut som en mannekeng. Muskulaturen på kroppen vil være synlig, og vi kan diskutere om det er feminint, men jeg synes det er vakkert".

Hun uttalte litt senere i intervjuet at: "man må bestemme seg for om man vil være kvinnelig eller en god fotballspiller". Mange utøvere så på det å ha muskler som motsatsen til feminin. Det å bli mer muskuløs som en effekt av trening ble nevnt av flere norske spillere, men med en positiv undertone: "Hva gjør det om folk får litt muskler på kroppen og er godt trent. Det er ikke noe negativt i det" (Nina, Norge). Kari syntes det bare var tull å si at idrett gjør kvinner maskuline: "Ein får meir muskler og det er jo i mange tilfelle berre fint, ... å være litt vel trent istedet for å være dvask...". De engelske spillerne kommenterte også dette med å få mer muskler av å trene: "Du er ikke noe mindre kvinne fordi om du får muskler" (Sheila, England). Men noen ga også uttrykk for en mer tradisjonell holdning i overensstemmelse med gamle stereotyper: "Jeg liker ikke å se kvinnelige vektløftere" (Diane, England). Enkelte spillere refererte også til personlighetskaraktistika, for eksempel Anna fra Tyskland som uttalte at: "Jeg har lært å være toff, og å kjempe... det er umulig å være en "søt liten jente" på fotballbanen".

Diskusjon

Å utøve kjønn er alltid å spille på forskjeller, og kroppen og kroppskulturen (som også omfatter, klær, kroppsspråk og idrett) blir brukt i konstruksjonen av fordelingen av kjønn. Hvor store kjønnsforskjellene er og måten de blir produsert på, er kulturspesifikt. Idrett er basert på produksjon og presentasjon av forskjeller, og er derfor en ideell arena for konstruksjon av kjønnsforskjeller. Eksempler på hvordan kjønnsforskjellene forsterres

og markeres gjennom idrettslig praksis er for eksempel vektleggingen av feminitet ved hjelp av sminke i turn og demonstrasjon av maskulinitet (for eksempel hjelm og utstoppede skuldre) i Amerikansk fotball.

Feminitet

Å utøve idrett betyr også å utøve kjønn. Man presenterer seg som kvinne eller mann og utviser i varierende grad maskulinitet og feminitet. Idealer og de stereotypene som assosieres med disse begrepene, skaper den enkelte idretts spesifikke (kjønns)kultur. Hver enkelt utøver vil i regelen opptre i overensstemmelse med denne kulturen, og ikke minst med det bilde av idretten som presenteres i media. Gabriele Klein (1997:75) har beskrevet dette fenomenet, med fotball og turn som eksempler:

The body images and attributes ascribed to women who play football and women gymnasts, for example, differ fundamentally from one another, the one group being strong, able to assert themselves and "being pals together"; the other frail, almost anorexic and individualistic.

Disse bildene gjør at folk får en bestemt oppfatning av idrettene, som til stadighet blir reproduisert.

Som nevnt innledningsvis var vi interessert i å undersøke hvordan toppidrettskvinner i fotball gjør eller utøver kjønn. Konstruerer de bevisst alternative feminiteter, er de med på å bryte ned tradisjonelle oppfatninger av feminitet, og/eller forsterker de det kulturelle idealet av hva som er akseptabel feminitet? Resultatene viser at de faktisk gjør alt dette. Connell (1987:85) påpeker at idrett er en institusjon som reproducerer spesifikke kjønnsregimer. Men, og det ser vi i

våre data, idrett er også en arena hvor kjønn kan endres. Som påpekt av Klein (1997) vil de kjønnsbilder av kvinner som konstrueres på en fotballbane være forskjellig fra andre idretter. Men, og dette kommer klart til syne i vår undersøkelse, man kan også som Lorber (1994) påpeker, dekonstruere kjønnsforskjeller ved å overskride de tradisjonelle grensene, ved å motsette seg de stereotype rollene og i stedet spille andre skripts med nye roller og nye bilder, og blande mannlige og kvinnelige kjønnsmarkører, enten det gjelder adferd, klær eller bevegelser. Våre resultater viser at bare ved å delta i den mannsdominerte idretten fotball, som er preget av maskuline kjønnsmarkører, så utfordres idrettskulturens dominerende femininitetsideologi.

Spillerne er godt kjent med kjønnsstereotypiene, samtidig som mange neker å identifisere seg med dem og dermed muligens bidrar til å endre dem. Dette skyldes at de så vel i sitt daglige liv som i trening og konkurranser ikke opptrer i overensstemmelse med en tradisjonell oppfatning av det å være feminin.

Overskridelse af kjønnsstereotypiene

Men noen av spillerne overskrider også bevisst de tradisjonelle kjønnsstereotypiene og sist men ikke minst blander dem. Studier om overskridelse av kjønnsgrenser har oftest omfattet mannsdominerte og maskuline idretter slik som kroppsbygging (Miller & Penz 1991; Obel 1996) og boksing (Halbert 1997; Hall 1996). Disse studiene viser at de normative idealene om kvinnekropper og hegemoniske oppfatninger av femininitet bryter sammen når kvinner inntar bokseringen etc. Dette dreier seg imidlertid ikke bare om overskridelse. Det dreier seg også om å utviske de tradisjonelle oppfatningene av maskulinitet og femininitet, samt grensene mellom dem. Samtidig viser det seg at de kvinne-

lige utøverne i disse mannsidrettene også er influert av en tradisjonell femininitet, for eksempel i bruk av sminke, silikon i brystene etc. blant kvinnelige kroppsbyggere.

Camilla Obels (1996:185) forskning er interessant fordi hun argumenterer for at kroppsbygging er en utfordring i forhold til en tradisjonell tenking omkring femininitet, maskulinitet og kropp, fordi den kvinnelige kroppsbyggeren bryter med todelingen mellom femininitet og maskulinitet og mellom natur og kultur. Men hun påpeker at denne overskridelsen ikke nødvendigvis er en trussel mot selve kjønnsordningen. Med referanse til intervju med noen av de beste kvinnelige kroppsbyggerne viser hun hvordan de visker ut spenningen mellom muskularitet og en såkalt trygg akseptabel femininitet. Men de kvinnelige kroppsbyggerne mener selv at kroppsbygging også er forenelig med en attraktiv heteroseksuell femininitet.

Lehnert (1997) stiller spørsmål ved om hvorfor de kvinnelige kroppsbyggerne overhodet skal betraktes som maskuline. I følge henne fremviser både mannlige og kvinnelige kroppsbyggere en ny idealkropp som verken korresponderer med en alminnelig kvinne- eller mannskropp (Lehnert 1997:35). Hun viser til kroppsbyggingens mulighet for overskridelse, som kan medføre en konstruksjon av såkalte nye kropper som ikke berøres av kjønnsstereotypiene. Noen av våre kvinnelige fotballspillere viser dette, når de gir uttrykk for at muskler er fint. Eller når de går ut og inn av ulike kjønnsidentiteter, for eksempel ved å endre utseende, adferd og språk, avhengig av den sosiale konteksten de befinner seg i. De synes i tråd med Lehnerts tankegang ikke å bry seg om det faktum at de ikke passer inn i den tradisjonelle todelingen av kjønn, og liker tilsynelatende å leke med og endre på kjønnsstereotypiene.

Kulturelle likheter

Vår undersøkelse viser at til tross for de kulturelle forskjellene som eksisterer mellom de land hvor spillerne kommer fra, så er hovedtrekkene i funnene de samme. Dette viser hvor sterk den kjønnsmessige todelingen er, samtidig som de kvinnelige spillerne også utfordrer de tradisjonelle kjønnsoppfatningene, og det på tvers av nasjonaliteter. Hvorvidt dette kan føre til en endring i maktforholdet, dvs. i selve kjønnsordningen, er et annet spørsmål. Det følgende sitat viser at enkelte kvinnelige spillere har en klar oppfatning av at de deltar i en mannsidrett og er avhengig av den for å kunne overleve:

Kvinnefotballen er fremdeles veldig ung. Hvis du ser på tilskuerantallet, spiller vi ikke inn mye penger, for kvinnefotballen er ikke så populær som mannsfotballen. Vi må derfor bare akseptere at vi er annen rangs. Det er ikke noe vi kan gjøre med det. Det er bare slik det er. Kvinnefotballen kommer aldri til å bli akseptert på samme måte som menns fotball, tror jeg ..., aldri (Wenche, Norge).

Analysen av intervjuene viste at det var en sammenheng mellom kjønnsmerkene femininitet/maskulinitet og seksualitet blant de engelske spillerne, i den forstand at de engelske spillerne assosierte maskuline kvinner til å være lesbiske. Det er vanskelig å forklare hvorfor denne sammenhengen ikke var så tydelig blant utøverne fra de andre landene. Kulturelle forskjeller har sammenheng med historiske og kulturelle forhold, både med hensyn til den makt fotball – så vel som kjønnskulturen måtte ha.

Resultatene er i overensstemmelse med Scraton (1992) og Flintoff (1993) som i studier i England fant at tradisjonelle kjønnsoppfatninger ble forsterket både

gjennom innhold og undervisning i faget kroppsoving i skolen. Det faktum at få av de engelske spillerne, sammenliknet med de svenske, norske og tyske, hadde spilt fotball i skolen, skyldtes at fotball ble sett på som lite passende for jenter og bekrefter de nevnte undersøkelser.

I følge Butler (1990) *kankjønnsurokråker* ("gender trouble makers") både yte motstand og omdanne kjønn. Dette passer på fotballspillerne i vår undersøkelse. De fremviser på en måte et sammenbrudd av innholdet i hegemonisk femininitet. Vi kan også spore et sammenbrudd av innholdet i det motsetningsfylte paret feminin-maskulin, og dets heteroseksuelle konnotasjoner. Judith Lorber (2000:80) skriver i en artikkel med tittelen "Using Gender to Undo Gender", at det er vanskelig å forstå at "jo mer ting forandrer seg, jo mer forblir de det samme". Hvis man ser på utviklingen av kvinneidretten i et internasjonelt perspektiv og sammenlikner denne med våre resultater, og med det lave antallet kvinner som er engasjert i leder- og trenerroller i idretten, ser man at dette utsagnet også passer for idretten.

Endringen av samfunnets oppfatning av innholdet i femininitet og maskulinitet ved hjelp av idretten, bør ses på som positiv. Men det virker ikke som om dette er en trussel mot kjønnsordningen, verken i idretten eller i samfunnet for øvrig. I overensstemmelse med Bem (1993) som har skrevet om behovet for en depolarisering av kjønn, er det i følge Lorber (2000) denne *kjønningen* i seg selv som trenger å bli utfordret. Hun mener at målet må være å bli kvitt denne to-delingen av kjønn, hvor det ene vektlegges mer positivt enn det andre, og hun oppfordrer til å arbeide for å bli kvitt begrepet kjønn. Det kunne være en spennende oppgave for fremtidig forskning å utforske hvilken rolle idretten kan spille i denne sammenheng, og ikke minst en stor utfor-

dring å iverksette tiltak for å endre på nåværende situasjonen.

Litteratur

- Bem, S. L. 1993: *The Lenses of Gender. Transforming the Debate on Sexual Inequality*. London: Tale University Press.
- Butler, J. 1990: *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York and London: Routledge.
- Caudwell, J. 2003: "Women's Footballing Bodies As Sites/Sights for the (Re) Articulation of Sex, Gender and Desire". *Sociology of Sport Journal*, (2) 4, 371-387.
- Connell, R.W. 1987: *Gender*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R.W. 2000: *The Men and the Boys*. Cambridge: Polity Press.
- Fasting, K., Pfister, G., Scraton, S. & Bunuel, A. 1997: "Cross-National Research on Women and Sport: Some Theoretical, Methodological and Practical Challenges", *WSPAJ* 6(1): 85-107.
- Flintoff, A. 1993: "One of the Boys?": *An Ethnographic Study of Gender Relations, Co-education, and Initial Teacher Education in Physical Education*. UK: Open University.
- Halbert, C. 1997: "Tough Enough and Woman Enough", *Journal of Sport and Social Issues*, 21(1), 7-36.
- Hall, M. A. 1996: *Feminism and Sporting Bodies*. Champaign: Human Kinetics.
- Hong, F. 2004: "Soccer, A World of Sport for Women". In: Hong, F. & Mangan, J. A. (Eds.): *Soccer, Women, Sexual Liberation. Kicking Off a New Era*. London: Frank Cass, 268-2712/3).
- Klein, G. 1997: "Theoretische Prämissen einer Geschlechterforschung in der Sportwissenschaft". In: Henkel, U./ Kröner, S. (Hrsg.): *Und sie bewegt sich doch*. Pfaffenweiler: Centaurus, 103-125.
- Kvale, S. 2001: *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Lehnert, G. 1997: *Wenn Frauen Männerkleidung Tragen*. München: DTV.
- Lorber, J. 1994: *Paradoxes of Gender*. New Heaven: Yale University Press.
- Lorber, J. 2000: "Using Gender to Undo Gender. A Feminist Degendering Movement", *Feminist Theory*, 1(1), 79-95.
- Mayring, P. 1990: *Einführung in die Qualitative*. München: Socialforschung.
- Miller, L. & Penz, O. 1991: "Talking Bodies: Female Bodybuilders Colonise a Male Preserve". *Quest* 43, 148-163.
- Obel, C. 1996: "Collapsing Gender in Competitive Bodybuilding: Researching Contradictions and Ambiguity in Sport". *International Review for the Sociology of Sport* 31(2), 185-202.
- Pfister, G., Fasting, K., Scraton, S. & Vazquez, B. 1998: "Women and Football: A Contradiction? The Beginning of Women's Football in Four European Countries. *The European Sport History Review*, 1, 1-26.
- Rail, G. 1998: *Sport and Postmodern Times*. Albany, N.Y.: State University of New York Press.
- Scraton, S. 1992: Women and Sport: The Current Position in Britain. Paper presentert i *El Derpote en la vida de las Mujeres en Europa*. Madrid: Spain 27 mars.
- Scraton, S., Fasting, K., Pfister, G. & Bunuel, A. 1999: "It's still a Man's Game? The Experiences of Top-Level European Women Footballers. *International Review for the Sociology of Sport*. 34 (2), 99-111.
- Theberge, N. 2000: *Higher Goals: Women's Ice Hockey and Politics of Gender*. Albany: State University of New York Press.
- Thing, L. F. 2002: "Er kvinders boldspil en tavs social kritik? En krops- og emotionssociologisk analyse af kvinders boldspil i mandsdominerede sportdiscipliner". *Sociologisk Tidsskrift*. 10, 142-158.

Young, K. 1997: Women, Sport and Physicality. *International Journal of Sport Sociology*, 32(3), 297-305.